

Requirements of Accountability and Transparency in Good Governance in East Azerbaijan Province

Saeideh Samadzad¹

¹ Assistant Prof., Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR), Tabriz, Iran
samadzad@acecr.ac.ir

Corresponding author: Saeede Samadzad, samadzad@acecr.ac.ir
Copyright © 2023 The First National Congress of Governance. All rights reserved.

Abstract. Good governance is a new model in developed literature that is formed from a private sector, civil society and government. Accountability and clarification of laws is one of the efficient ways to strengthen the rule of law (rule of law) in a simplified way and is considered one of the tools for creating a favorable government. Lack of transparency can harm the law and legal system (people's understanding of the law) as one of the components of the rule of law. The aim of the current research is to investigate the requirements of accountability and transparency in good governance in East Azerbaijan province. For the purposes of analysis, the theme analysis method with MAXQDA software was used. Data collection has been done in the qualitative part by reviewing related documents and researches and by referring to selected experts with the purposeful sampling method through the interview tool. The results obtained from the findings show the free circulation of information, reforming the legislative system, Development of political institutions, the use of technology and information communication, electronic results, regulatory mechanisms, determining the roles and responsibilities and knowledge of rules and regulations, are desirable.

Keywords: Good Governance, Accountability, Transparency, East Azerbaijan Province

الزامات پاسخگویی و شفافیت در حکمرانی خوب در استان آذربایجان شرقی

سعیده صمدزاد^{*1}

1 - استادیار پژوهشکده توسعه و برنامه‌ریزی، علوم اقتصادی، جهاد دانشگاهی، تبریز

چکیده. حکمرانی خوب الگویی تازه در ادبیات توسعه است که از تعامل سه بخش خصوصی، جامعه مدنی و دولت شکل می‌گیرد. پاسخگویی و شفاف‌سازی قوانین یکی از راه‌های کارآمد تقویت دولت قانون‌مدار (حاکمیت قانون) به وسیله ساده‌سازی و از لوازم ایجاد حکومت مطلوب شمرده می‌شود. عدم شفافیت می‌تواند به قانون و نظام حقوقی (فهم و آگاهی شهروندان از قانون) به عنوان یکی از مولفه‌های حاکمیت قانون لطمه زند. لذا هدف پژوهش حاضر نیز بررسی الزامات پاسخگویی و شفافیت در حکمرانی خوب در استان آذربایجان شرقی است. بدین منظور جهت تحلیل یافته‌ها، از روش تحلیل مضمون با نرم‌افزار MAXQDA استفاده شده است. گردآوری داده‌ها در بخش کیفی از طریق مرور اسناد و پژوهش‌های مرتبط و از طریق مراجعه به خبرگان منتخب با روش نمونه‌گیری هدفمند از طریق ابزار مصاحبه صورت گرفته است. نتایج حاصل از یافته‌ها نشان می‌دهد چرخش آزاد اطلاعات، اصلاح نظام قانونگذاری، توسعه نهادمندی سیاسی، استفاده از تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات، دولت الکترونیک، مکانیسم‌های نظارتی، تعیین دقیق نقش‌ها و مسئولیت‌ها و اطلاع از قوانین و مقررات از جمله الزامات پاسخگویی و شفافیت در حکمرانی مطلوب است.

کلیدواژگان: حکمرانی خوب، پاسخگویی، شفافیت، استان آذربایجان شرقی

۱- مقدمه

حکمرانی خوب مفهومی است مشتمل بر معیارها و استانداردها، رویه‌ها و اصول حکومتداری که دولت‌ها از طریق آن امور عمومی را به انجام می‌رسانند، منابع عمومی را اداره می‌کنند و حقوق بشر را تضمین می‌نمایند. از ارکان مهم حکمرانی خوب می‌توان شفافیت، مسئولیت، پاسخگویی، مشارکت، حاکمیت قانون و انعطاف‌پذیری دولت را نام برد. حکمرانی خوب نسبت نزدیکی با مردم‌سالاری و فرآیندهای دموکراتیک دارد و به سخن بهتر، مجموعه‌ای از معیارها و شاخصه‌های کاربردی نظام‌های سیاسی دموکراتیک در ابعاد فرآیندی، ساختاری و ماهوی است. در عرصه حکمرانی خوب، شفافیت به مفهوم آشکار بودن اطلاعات دولتی و حق دسترسی و آگاهی شهروندان از آن اطلاعات است. در واقع، یکی از اصول حاکم بر حکمرانی خوب اصل شفافیت است، بر این اصل تمام تصمیمات متاثر می‌شوند. شفافیت به عنوان ابزار پاسخگویی مقامات، مانع فساد و از عوامل پیشرفت و توسعه است. شفاف‌سازی قوانین و تقویت و توسعه چارچوب‌های حقوقی و اخلاقی حاکم می‌تواند به عنوان عامل مؤثر در جلوگیری از فساد و در نتیجه ایجاد اعتماد عمومی به نظام حقوقی و رشد و توسعه شود (فرزانه ورفیعی، ۱۳۹۶: ۴).

از این رو در الگوی حکمرانی خوب به مؤلفه‌های شفافیت و پاسخگویی برای بهینه‌سازی فرایند حکمرانی توجه شده است. شفافیت و مبارزه با فساد به عنوان پاشنه آشیل کارآمدی نظام سیاسی و حکمرانی خوب ربط وثیقی با سایر کارویژه‌ها و بلکه ساختار حکمرانی دارد و از این جهت اهمیت فزاینده‌ای دارد. از آنجایی که گسترش شفافیت تحت تأثیر گسترش مردم‌سالاری و توسعه نهادهای مدنی بوده است بنابراین این مؤلفه یک رابطه دیالکتیک با چگونگی ساختار حکمرانی دارد (هرندی و همکاران، ۲۰۲۰: ۲۰۰).^۱ از سوی دیگر شفافیت، تقریباً با سایر مؤلفه‌های کارکردی حکمرانی خوب ارتباط دارد. لازمه شفافیت، پاسخگوبودن حاکمیت، مسئولیت‌پذیری آن و پیروی از حاکمیت قانون و مشارکت نهادهای مدنی است. پیامد چنین وضعیتی به گسترش و فراگیری عدالت و کارایی و اثربخشی میانجامد. بنابراین بحث درباره شفافیت و پاسخگویی در واقع به میان کشیدن جنبه‌های مختلف حکمرانی است. لذا در پژوهش حاضر نیز به بررسی الزامات شفافیت و پاسخگویی در حکمرانی استانی پرداخته است. با توجه به اینکه حکمرانی و کیفیت آن از موضوعات مهم پیش روی جوامع بوده است، مسؤولان سیاسی و دولتمردان نیز همواره سعی کرده‌اند نظام سیاسی خود را کارآمد کنند یا در صورت امکان چهره‌ای کارآمد از آن به نمایش بگذارند. از سویی دستیابی به خیر و مصلحت عمومی همواره هدفی مهم در یک کشور هم در دستگاه دولت و هم میان مردم و بخش خصوصی بوده است که استان آذربایجان شرقی نیز از این امر مستثنی نمی‌باشد (انگاتیکو و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۸۳).^۲

۲- مبانی نظری و پیشینه تجربی

۲-۱- مبانی نظری

حکمرانی

حکمرانی خوب، فراتر از حکومت و مفهومی است که همه حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی را شامل می‌شود و بر اساس شاخص‌هایی خاص و در ارتباط با سه حوزه دولت، بخش خصوصی و جامعه مدنی تعریف می‌شود. بر همین مبنا؛ از مجموع تعاریف مختلف حکمرانی خوب، این شاخص‌ها به دست می‌آید:

۱. مشروعیت حکومت به معنای پذیرش عمومی حکومت و حاکمان از سوی شهروندان بر پایه معیارهایی چون قانونی بودن حاکمان و تصمیم‌گیری آنها، رضایت شهروندان و کارآمدی حکومت.
۲. پاسخگویی حکومت، شهروندان و جامعه مدنی در برابر تصمیم‌ها و رفتارهای خود
۳. مدیریت کارآمد جامعه در ابعاد سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی
۴. گردش آزاد اطلاعات
۵. مشارکت آزاد و برابر همه گروه‌ها
۶. حاکمیت قانون و برابری همگانی در برابر آن

¹ Herandi et al, 2020

² Ngatikoh et al, 2020

۷. نظارت منطقی دولت بر جامعه و نظارت منطقی جامعه بر دولت

۸. کاهش ناپرابری‌ها و فساد

۹. بیطرفی حکومت

حکمرانی خوب گفتمانی برای به کارگیری بهتر اختیار به منظور استفاده از حداکثر توان موجود در جامعه و دستیابی به اهداف توسعه‌ای است، بر این اساس اهداف ذیل در حکمرانی در اولویت خواهند بود:

۱. توسعه پایدار نیروی انسانی

۲. ایجاد آزادی‌های مدنی

۳. کمک به اقشار آسیب‌پذیر از طریق فرصت‌های برابر

۴. تقویت سرمایه اجتماعی (دوله و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۸).

مؤلفه‌های حکمرانی خوب

در مورد مؤلفه‌های حکمرانی خوب اظهار نظرهای زیادی مطرح شده و در این خصوص شاخص‌های متفاوتی مورد توجه قرار گرفته است، ولی در این میان در مورد شش مؤلفه اساسی، اجماع و اتفاق نظر وجود دارد که در اینجا به اختصار آنها را بررسی می‌کنیم.

شفاف‌سازی: راه تداوم حکومت، شفافیت‌سازی است. شفافیت شامل اتخاذ و اجرای تصمیمات براساس روش‌های توافق شده است. اطلاعات باید به صورت آزادانه و مستقیم در دسترس ارباب رجوع، کاربران خدمات و عموم مردم قرار گیرد.

پاسخگویی: سیاستگذاران در سه بخش اصلی اداره امور جامعه باید در زمینه مسائل عمومی همانند منافع سازمانی و شهروندان و حامیان خود پاسخگو باشند. لذا چنین به نظر می‌رسد که پاسخگویی امری فقط مختص دولت نیست، بلکه در نگرش مبتنی بر حکمرانی خوب دو بخش دیگر اداره امور یعنی بخش خصوصی و نهادهای مدنی نیز ملزم به پاسخگویی در زمینه امور عمومی و همچنین مسایل خاص سازمانی خویش هستند.

اثربخشی و کارایی: مفهومی که از شاخصه عملکرد استنباط می‌شود، به کارایی و اثربخشی حاکمیت مربوط می‌شود. این دو مفهوم به معنای استفاده صحیح از منابع تحت اختیار حاکمیت است.

مشارکت‌جویی: در تصمیم‌گیری‌ها باید نظرات و ایده‌های همه شهروندان در نظر گرفته شود. به دیگر سخن، همه شهروندان می‌باید به طور مستقیم یا غیر مستقیم در فرایندهای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری سهیم گردند.

حاکمیت قانون: حاکمیت قانون در جامعه‌ای ظهور و استمرار می‌یابد که در آن مجموعه‌ای شناخته‌شده و مورد احترام از حقوق و همچنین حدود آن برای تمامی آحاد جامعه اعم از دولتمردان و مردم عادی، وجود داشته باشد و به رسمیت شناخته شده باشد. در واقع این مقوله از یکسو نیازمند پابندی حاکمیت و شهروندان به این مجموعه هنجارها بوده تا نهایتاً شکل‌گیری حاکمیت قانون در یک جامعه عملی گردد؛ و از سوی دیگر وجهی دوجانبه داشته و مستلزم متقابل بودن و رعایت حقوق هر یک از طرفین از سوی دیگری است.

اجماع‌محوری: هر اندازه نظرهای موجود در یک جامعه از تفاوت‌های زیادی برخوردار باشند به تبع بازیگران گوناگونی نیز وجود خواهند داشت، ازاینرو حکمرانی خوب نیازمند این است که منافع و سلايق مختلف در جامعه به سمت اجماعی گسترده که بهترین و بیشترین منفعت را برای تمام اجتماع در پی دارد، هدایت کند (کوبانی و امبا^۱، ۲۰۲۲: ۱۵).

¹ Kobani and Mba, 2022

شفافیت و پاسخگویی

شفافیت از یک سو سریعترین، کم هزینه ترین، ساده ترین، مبنایی ترین و قابل اعتمادترین سازوکار برای مبارزه با فساد (پیشگیری، کشف و درمان)، افزایش مسئولیت پذیری و پاسخگویی، ارتقاء شایسته سالاری، مشارکت فعال و مؤثر مردمی، کاهش هزینه و زمان، و در نتیجه افزایش کارآمدی و سرمایه اجتماعی است. از سوی دیگر شفافیت، زیرساخت تصمیم گیری و سیاست گذاری به شمار می رود. بدون وجود اطلاعات دقیق، کامل، جزئی و به لحظه، تصمیم گیری مختل می شود و متخصصان در حوزه های گوناگون نمی توانند به تصور و تحلیل صحیح دست یافته، راه کارها و بسته های پیشنهادی خود را به صاحبان قدرت و تصمیم ارائه کنند. شفافیت حل هیچ مسئله ای نیست، اما زیرساخت حل انبوهی از مسائل است. شفافیت به تنهایی فایده ای ندارد، اما می تواند (و باید) در مقدمه بسیاری از اقدامات و سیاست ها در حل مسائل ملی جای گیرد. لذا نگاه به شفافیت باید اساسی، زیرساختی و دارای اولویت باشد (ثنایی و عبدالحسین زاده، ۱۳۹۴: ۵).

از دیدگاه بانک جهانی، شفافیت بیانگر افزایش جریان دوره ای و معتبر اطلاعات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است درباره سرمایه گذاران خصوصی، استفاده از وام ها و اعتبار وام گیرندگان، ارائه خدمات دولتی، سیاست های مالی و پولی دولت و فعالیت نهادهای بین المللی. متقابلاً فقدان شفافیت در صورتی است که فردی اعم از یک وزیر دولت یا یک نهاد عمومی، یک شرکت یا یک بانک، عمداً مانع از دسترسی به اطلاعات شده یا اطلاعات غلط ارائه نماید یا اینکه در تضمین کیفیت اطلاعات ارائه شده قصور نماید. در غیاب شفافیت و دسترسی آزادانه به اطلاعات، اقدامات نظارتی نمی توانند سرانجامی مطلوب داشته باشند. بنابراین یکی از مهمترین مولفه های دستیابی به نظارت کارآمد، وجود نظام اطلاعاتی شفاف و امکان دسترسی به اطلاعات یا افرادی است که از اطلاعات و سوابق مورد نیاز باخبر هستند. استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات می تواند در این خصوص تسهیل کننده باشد. امروزه می توان با استفاده از نرم افزارهای مناسب و طراحی و ایجاد نظام گردآوری و پردازش و گزارش اطلاعات همراه با جزئیات، دسترسی به اطلاعات را افزایش داد. نظارت دقیق ریال بهنگام و هوشمند بدون استفاده حداکثری از فناوری اطلاعات و ارتباطات میسر نمی شود. برای تحقق شفافیت و دسترسی عموم به اطلاعات امور دولتی و آگاهی آنان نسبت به کردارهای حاکمان دست کم باید چند گام اساسی برداشت:

اقدام نخست: تغییر در ساختار و اندازه دولت

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، به رغم تأکید بر ساختار بسیط و نیمه متمرکز دولت در ایران، با رشد غیر طبیعی دولت و بیقوارگی آن روبرو هستیم که منجر به تصدی گری حداکثری آن شده است. بنابراین در نظام اداری و ساختار دولت می بایست تحول عمیقی رخ دهد. باید از ابعاد دولت کاست و وظایف آن را به بازار و سایر نهادهای غیر دولتی واگذار کرد. از این طریق نهادهای مدنی سهمی در حکمرانی می یابند و مناسبات میان مردم و حاکمیت بهبود پیدا می کند. نهادهای مدنی رفتار خودسرانه سیاستمداران و دیوانسالاران را محدود می کنند و در مقابل توانایی دولت را افزایش می دهند (هرندی و همکاران، ۲۰۲۰: ۲۰۱).

اقدام دوم: توسعه نهادمندی سیاسی

اصل شفافیت با تحقق کامل حق مشارکت شهروندان در تعیین سرنوشت سیاسی مشترک آنها ارتباط دارد. بدین ترتیب با گسترش آرمان های مردم سالاری و شکل های مردم سالارانه حکومت، درخواست ها برای شفافیت بیشتر می شود. ظهور جامعه مدنی و گروه های سازمان یافته ای که در بسیاری موارد فشار برای شفافیت را مدنظر دارند، فعالیت نهادهای غیردولتی را فزاینده می سازد. کارآمدسازی در حکمرانی خوب، بر پایه نهادمندی سیاسی قرار دارد. وجود نهادهای مدنی نیرومند، سطح مشارکت سیاسی را افزایش می دهد و این نهادها نقش میانجی میان دولت و مردم را ایفا می کنند و مانع بی ثباتی سیاسی می شوند؛ بر تأمین آزادی های مدنی، سیاسی و اقتصادی و نیز اعمال مردم سالاری تأکید دارند. همچنین سازوکارهایی برای تحقق مردم سالاری، مشارکت مدنی، پاسخگویی مدیران و دولت به مردم و عدالت اجتماعی، پیش بینی می کنند (انگاتیکو و همکاران، ۲۰۲۰: ۱۸۴).

اقدام سوم: اصلاح نظام قانونگذاری

وضع قوانین ناسازگار، گستردگی نظام بوروکراتیک غیر مشارکت جو و ناتوان در تحقق دولت کارآمد، پراکندگی و تعدد دستگاه ها و مراجع متولی امور عمومی کشور، ضعف ساختار و ظرفیت های مدیریتی کشور و وجود نظام های متعدد تصمیم گیر، سلطه وسیع دولت بر نظام تولید و توزیع ثروت از جمله مشکلات ساختاری دولت بشمار می آید. ساختار تقنینی کشور باید اصلاح شود. مقررات زیاد، نه تنها اسباب بزرگ شدن و

بدقوارگی دیوانسالاری را فراهم می‌سازد بلکه به دیوانسالاران امکان می‌دهد تا با استفاده از مقدار زیاد مقرراتی که در اختیارشان است خود را مبسوط‌الید فرض کرده و بر مردم مسلط می‌شوند.

اقدام چهارم: جریان آزاد اطلاعات و شفافیت

شفافیت میزان و نحوه دسترسی به اطلاعات به طور عادلانه می‌باشد. از آنجا که عدم شفافیت سازوکارهای تخصیص و توزیع مناسب منابع را با اختلال روبرو می‌سازد اسباب برهم‌زدن تعادل در سیستم شده و ناکارآمدی را در پی خواهد داشت. بنابراین شفاف‌سازی عملکرد دولت می‌بایست در صدر برنامه‌های تجدید ساختار قرار گیرد و در محرمانه بودن بسیاری اطلاعات تجدیدنظر شود. زیرا آگاهی جامعه بویژه صاحب‌نظران و کارشناسان از عملکرد دولت شرط لازم برای تحقق مردمسالاری و افزایش اعتماد عمومی به دولت می‌باشد. بنابراین نیازمند تدوین و اجرای برنامه ملی شفاف‌سازی فرآیندهای تصمیم‌گیری و تخصیص منابع هستیم (پترسون، ۲۰۲۲: ۴).^۱

۲-۲- پیشنهاد تجربی

پایسته و همکاران (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای تحت عنوان "معیارها و شاخصها: الزامی برای شناخت، بکارگیری و ارزیابی حکمرانی خوب در منابع طبیعی" به بررسی و احصاء معیارهای حکمرانی خوب پرداختند. در این پژوهش، از طریق مطالعات کتابخانه‌ای و به کمک روش توصیفی-تحلیلی، معیارهای حکمرانی خوب احصاء شده؛ سپس، معیارهای حکمرانی خوب در مدیریت منابع طبیعی پیشنهاد شده است. آنچه مسلم است، شناخت، بکارگیری و ارزیابی معیارها و شاخص‌های حکمرانی خوب، موجب بهبود وضعیت مدیریت منابع طبیعی خواهد شد. دوله و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای به بررسی مطالعه زمینه‌ها و موانع شکلگیری حکمرانی خوب در ایران معاصر پرداختند. بر مبنای یافته‌های پژوهش حاضر، عمده‌ترین مشکل و مانع دستیابی به حکمرانی خوب در ایران می‌باشد. از جانب نظام‌های سیاسی ایجاد شده است. نظام‌های سیاسی چه پیش و چه پس از انقلاب همواره، توزیع قدرت را تهدید قلمداد کرده و آزادی فعالیت احزاب و تشکلهای مدنی را محدود کرده‌اند. عزیمت به سوی توسعه پایدار و رعایت حقوق شهروندمداری و قانونمداری، زمینه‌ساز بنیادین دستیابی به حکمرانی خوب در ایران می‌باشد. صادقی جقه (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای به بررسی شفافیت، نظارت و کارآمدی پرداخته است. در این مقاله پس از تاملی درباره اهمیت دسترسی آزاد به اطلاعات در بهبود کارآمدی حکمرانی، نشان داده می‌شود که وضعیت دسترسی به اطلاعات در ایران هنوز از جایگاه مطلوب فاصله دارد و نهادهای نظارتی نیز با تعدد و تداخل وظایف مواجه هستند. سپس پیشنهادهایی برای بهبود انتشار اطلاعات عملکرد ساختارهای موجود نظارتی در کشور ارائه شده است. پترسون (۲۰۲۲) در مطالعه‌ای به بررسی نقش شفافیت در حکمرانی بین‌المللی پرداخته است. به طور کلی اعتقاد بر این است که شفافیت ظرفیت سازمان‌های بین‌المللی را برای حل مشکلات به ویژه مشکلات زیست‌محیطی را افزایش می‌دهد. در این مطالعه به نقش بازیگران جامعه مدنی (سازمان‌های غیردولتی (NGO)) به عنوان مؤلفه‌های حیاتی و محرک‌های شفافیت پرداخته شده است. انگاتیکو و همکاران (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای به بررسی شفافیت در بهبود حکمرانی دولت و نقش آن در پیشگیری از فساد در اندونزی پرداختند. نتایج مطالعات آنان نشان داد شفافیت مظهر حکمرانی خوب در یک حکومت دموکراتیک است. ارائه اطلاعات دقیق، روشن و مرتبط برای دستیابی به یک دولت و جلب اعتماد عمومی بسیار ضروری است. همچنین نتایج حاکی از آن است شفافیت هنوز نتوانسته از فساد جلوگیری کند، فساد که از جمله ناشی از تضاد منافع، دشواری اجراء، نگرش و رفتار مقاماتی است که هنوز درک درستی از اهمیت شفافیت و اجرای خدمات اطلاعاتی غیر استاندارد ندارند. هرنندی و همکاران (۲۰۲۰) نیز در مطالعه‌ای به اثربخشی شفافیت بر بهبود حکمرانی در نظام مقررات بخش دارویی در ایران پرداختند. نتایج مطالعات آنان نشان داد شفافیت و نظارت بر بخش مقررات نظام دارویی از اهمیت بالایی برخوردار است. ساجد اقبال (۲۰۱۷)^۲ پژوهشی با عنوان «نقش سازمان‌های جامعه مدنی در حکمرانی خوب در پاکستان» انجام داده است. بر اساس این پژوهش، جامعه مدنی نقش مهمی در تقویت ساختار حکومتی کشورهای توسعه یافته ایفا کرده است. سازمان‌های جامعه مدنی پایدار، در کشورهای توسعه یافته فرآیندهای پاسخگویی به نخبگان و نهادهای سیاسی را افزایش داده‌اند که به سیستم حکومتی شفاف‌تر منجر شده است. سازمان‌های جامعه مدنی به معنای مشارکت سیاسی بیشتر شهروندان هستند. الگوی نقش جامعه مدنی در حکمرانی خوب در کشورهای توسعه یافته، به ویژه آمریکا، به کشورهای در حال توسعه نیز صادر می‌شود، اما نتایج نمی‌تواند مانند هم باشد.

¹ Petersson, 2022

² Sajid Iqbal, 2017

۳- روش پژوهش

در این بخش با تحلیل کیفی داده‌های استخراج شده از طریق مصاحبه با مدیران و کارشناسان، تحلیل کیفی داده‌ها با رویکرد تحلیل مضمون با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA انجام شده است. در مرحله اول با تجزیه و تحلیل متن، کدهای اولیه ایجاد و کدگذاری برای مضامین انجام گردیده است. در مرحله دوم مضامین بدست آمده از مرحله اول مرتب ساز گردید و مضامین پایه، سازمان‌دهنده و فراگیر موثر بر الزامات شفافیت در بهبود حکمرانی در استان آذربایجان شرقی انتخاب شد. در مرحله سوم با ترکیب و ادغام متن شبکه مضامین برای عوامل رسم و گزارش آن تهیه گردید. شبکه مضامین بر اساس روندی مشخص، مضامین پایه (کدها و نکات کلیدی متن)، مضامین سازماندهنده (مضامین به دست آمده از ترکیب و تلخیص مضامین پایه متن) و مضامین فراگیر (مضامین عالی دربرگیرنده اصول حاکم بر متن به مثابه کل) را نظام‌مند می‌کند. سپس این مضامین به صورت نقشه‌های شبکه تارنما رسم و مضامین برجسته هر یک از این سه سطح همراه با روابط میان آنها نشان داده می‌شود.

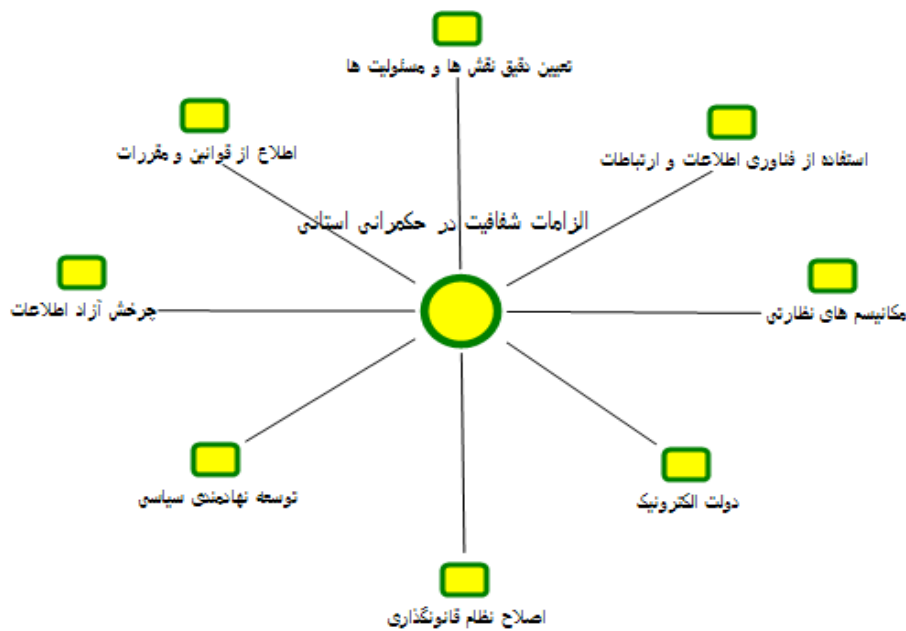
۴- یافته‌های پژوهش

در جدول زیر مضامین پایه و سازمان دهنده برای مضمون فراگیر الزامات شفافیت و پاسخگویی در حکمرانی استانی ارائه شده است. این مضمون فراگیر دارای هشت مضمون سازمان چرخش آزاد اطلاعات، اصلاح نظام قانونگذاری، توسعه نهادمندی سیاسی، استفاده از تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات، دولت الکترونیک، مکانیسم‌های نظارتی، تعیین دقیق نقش‌ها و مسئولیت‌ها و اطلاع از قوانین و مقررات و دارای ۲۴ مضمون پایه است. خلاصه مضامین پایه و سازمان دهنده در جدول زیر نشان داده شده است.

جدول ۱- مضامین سازمان دهنده و پایه

مضامین سازمان دهنده	مضامین پایه (عوامل)
چرخش آزاد اطلاعات	دسترسی برابر به اطلاعات، وجود فضای آزاد سیاسی، توزیع و تعامل آزادانه ایده‌ها
اصلاح نظام قانونگذاری	ارتقاء کیفیت قانون، نبود حجم انبوه قوانین، عدم الغای سریع و متروک ماندن قوانین
توسعه نهادمندی سیاسی	ثبات سیاسی و عدم خشونت، کارایی اداری، توسعه انسانی
تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات	حکمرانی الکترونیکی، گسترش شبکه جهانی وب، حفظ و بهبود ابزارهای اطلاعاتی
دولت الکترونیک	استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات، فضای مجازی، استفاده از برنامه‌های نرم افزاری
مکانیسم‌های نظارتی	کنترل فساد، کارایی قضایی، امانت دانستن حکومت
تعیین دقیق نقش‌ها و مسئولیت‌ها	توانایی رقابت در محط جهانی، شفافیت مسئولیت‌ها
اطلاع از قوانین و مقررات	حاکمیت قانون، توزیع عادلانه، قابل دسترس بودن قوانین و مقررات، قابلیت دسترسی عموم به اطلاعات مالی

همانطور که مشاهده گردید در این بخش ابتدا با استفاده از روش تحلیل شبکه مضامین، داده‌های کیفی بدست آمده از مصاحبه با مدیران و خبرگان، مضامین پایه و سازمان دهنده الزامات شفافیت و پاسخگویی در حکمرانی استانی (استان آذربایجان شرقی) بدست آمد. در نهایت بر اساس اطلاعات به دست آمده الگوی ساختاری الزامات شفافیت در حکمرانی استانی به شرح زیر استخراج شده است.

شکل ۱- الزامات شفافیت و پاسخگویی در حکمرانی

۵- نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها

بسیاری از صاحب نظران بر این باورند که شفافیت، دسترسی بیشتر به اطلاعات و جریان بهتر اطلاعات با افزایش میزان پاسخگویی حکومت ها و مقامات رسمی، فساد را کاهش داده و حکمرانی را بهبود می بخشد و بهبود حکمرانی هم به پایداری آن میانجامد. حکمرانی خوب مفهومی است مشتمل بر معیارها و استانداردها، رویه ها و اصول حکومت داری که دولت ها از طریق آن امور عمومی را به انجام می رسانند، منابع عمومی را اداره می کنند و حقوق بشر را تضمین می نمایند. از ارکان مهم حکمرانی خوب می توان شفافیت، مسئولیت، پاسخگویی، مشارکت، حاکمیت قانون و انعطاف پذیری دولت را نام برد. حکمرانی خوب نسبت نزدیکی با مردم سالاری و فرآیندهای دموکراتیک دارد و به سخن بهتر، مجموعه ای از معیارها و شاخصه های کاربردی نظام های سیاسی دموکراتیک در ابعاد فرآیندی، ساختاری و ماهوی است. در عرصه حکمرانی خوب، شفافیت به مفهوم آشکار بودن اطلاعات دولتی و حق دسترسی و آگاهی شهروندان از آن اطلاعات است. در واقع، یکی از اصول حاکم بر حکمرانی خوب اصل شفافیت است، بر این اصل تمام تصمیمات متاثر می شوند. شفافیت به عنوان ابزار پاسخگویی مقامات، مانع فساد و از عوامل پیشرفت و توسعه است. شفاف سازی قوانین و تقویت و توسعه چارچوب های حقوقی و اخلاقی حاکم می تواند به عنوان عامل موثر در جلوگیری از فساد و در نتیجه ایجاد اعتماد عمومی به نظام حقوقی و رشد و توسعه شود. لذا با توجه به اهمیت موضوع، در تحقیق حاضر به بررسی ابعاد و الزامات شفافیت و پاسخگویی در حکمرانی خوب استانی پرداخته شده است. بنابراین پژوهش حاضر بر اساس نوع داده های جمع آوری و تحلیل شده، پژوهشی کیفی است و از لحاظ نوع برخورد با مسأله مورد بررسی و ورود به آن مطالعه ای اسنادی است. تکنیک مورد استفاده برای گردآوری اطلاعات، مصاحبه است. شیوه گردآوری به صورت مصاحبه عمیق و مصاحبه نیمه ساختاریافته با صاحب نظران، خبرگان و فعالان است. با توجه به تفاوت شیوه نمونه گیری در پژوهش های کیفی؛ شیوه نمونه گیری این پژوهش به شیوه نمونه گیری هدفمند و نظری صورت گرفته است. بر طبق تجزیه و تحلیل یافته ها با استفاده از رویکرد تحلیل مضمون، ۸ مورد به عنوان الزامات پاسخگویی و شفافیت در حکمرانی استانی ارائه گردید:

- چرخش آزاد اطلاعات
- اصلاح نظام قانونگذاری
- توسعه نهادمندی سیاسی
- تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات

- دولت الکترونیک
- مکانیسم‌های نظارتی
- تعیین دقیق نقش‌ها و مسئولیت‌ها
- اطلاع از قوانین و مقررات

جهت وجود شفافیت در ابعاد مختلف به ویژه شفافیت در حکمرانی خوب، در راستای ساده‌سازی قوانین و شفاف نمودن رویه‌ها پیشنهاد می‌شود قوانین باید به نحوی تدوین شوند که از هر نوع پنهان کاری جلوگیری نموده و زمینه انجام فعالیت‌ها به شکل شفافیت را فراهم نمایند (اصلاح نظام قانونگذاری). همچنین جهت آزادی در اطلاع‌رسانی که شهروندان از رویه‌های گوناگون مربوط به خدمات دولتی آگاه شوند، تقویت نظارت اجتماعی و رسانه‌های آزاد و همچنین بالا بردن ظرفیت پاسخگویی دستگاه‌های دولتی، آگاهی بخشی به مردم در مورد حقوق و تکالیف متقابل آنان، اشاعه مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی، تضمین آزادی در دریافت و انتشار اطلاعات (چرخش آزاد اطلاعات و اطلاع از قوانین و مقررات) پیشنهاد می‌شود. شفافیت زمانی وجود دارد که اطلاعات دقیق، به موقع و مفید در دسترس باشد. از سویی دیگر یکی از مولفه‌های حاکم بر حکمرانی خوب نظارت بر قدرت است که از پایه‌های کنترل آن می‌باشد. در واقع یکی از شاخص‌های مهم حکمرانی خوب قابل پیش بینی بودن روندها و شفافیت آنها می‌باشد که به وسیله نظارت تامین می‌شود. نظارت همگانی یا نظارت شهروندان از انواع شاخص نظارت می‌باشد که باعث کارآمدی و شفافیت حکمرانی می‌گردد. لذا در این راستا پیشنهاد می‌شود اصولی برای کارآمدی و تاثیرگذاری نظارت همگانی مطرح گردد، اصولی مانند حق مردم در دسترسی آزادانه به اطلاعات، حق مشارکت، شفافیت حق اخذ نظر مردم و ... این راهکارها هر کدام به نحوی باعث کارآمدی نظارت همگانی گردیده‌اند.

همچنین فناوری اطلاعات به منزله ابزاری نوین و بسیار کارآمد در ارتباطات انسانی، کارکردهای متعددی دارد که تأثیر بر حکمرانی خوب از جمله آنهاست. همگام با رشد و گسترش این فناوری‌ها در جهان معاصر، این کارکرد نیز توسعه یافته و در حال تبدیل شدن به پارادایمی مهم در اقصی نقاط جهان است. در این میان حکمرانی خوب نیز به مثابه مقوله‌ای که از دیرباز در بحث از کارآمدی حکومت‌ها مطرح بوده است، در سالهای اخیر بار دیگر مورد توجه و تدقیق قرار گرفته و به یک معنا در مشروعیت بخشی دولت‌ها نقش اساسی ایفا کرده است. عنایت به گسترش حجم و کیفیت خدماتی که از سوی جامعه و بخش‌های مختلف آن مورد انتظار است، بر دشواری تحقق حکمرانی خوب افزوده و الزاماتی را برای آن تعریف کرده است؛ تا آنجا که به نظر می‌رسد تنها از رهگذر کاربست فناوری‌های نوین اطلاعاتی و ارتباطی می‌توان به تحقق شاخص‌های حکمرانی خوب در یک جامعه امید داشت. نتایج تحقیقات نشان داده است مهمترین عامل واسطه یا میان فناوری اطلاعات و حکمرانی خوب را دولت الکترونیک تشکیل می‌دهد. دولت الکترونیک طی سالهای اخیر توجه بسیاری از سیاستمداران، اندیشمندان و تصمیمگیران کشورهای جهان را به خود جلب کرده است، تا آنجا که تقریباً تمامی کشورها نیل به آن را بخشی از برنامه‌های خود در بازه‌های زمانی گوناگون قرار داده‌اند. علیرغم این اقبال عمومی، تفاوت‌هایی در حوزه عملیاتی و اجرایی این مفهوم دیده می‌شود. با وجود این تفاوت، تقریباً همه دولت‌ها آن را استراتژی کلیدی برای دستیابی به موفقیت و هسته مرکزی فعالیتهای معطوف به بازسازی دولت‌ها می‌دانند. بهره‌گیری از دولت الکترونیک و مساعی دولتها برای فراگیری آن عمدتاً با هدف ایجاد دگرگونی‌هایی در فرایندهای دولتی همانند عدم تمرکز، افزایش کارآمدی و اثربخشی سازمانی صورت می‌پذیرد. به لحاظ مفهومی و نیز کارکردی، تقریباً تعریف مشخص و واحدی برای دولت الکترونیک به دست داده نشده که خود از دینامیسم و دگرگونی‌های سریع در این مقوله ناشی شده است. به دیگر سخن، امروزه به استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور کارایی و اثربخشی، شفافیت اطلاعات و مقایسه‌پذیری مبادلات اطلاعاتی و پولی در درون دولت، بین دولت و سازمانهای تابعه آن، بین دولت و شهروندان و بین دولت و بخش خصوصی، دولت الکترونیک اطلاق می‌شود.

۶- منابع

- [۱] پایسته، مرضیه، کلاهی، مهدی و عمرانیان خراسانی، حمید (۱۳۹۷)، معیارها و شاخص‌ها: الزامی برای شناخت، بکارگیری و ارزیابی حکمرانی خوب در منابع طبیعی، آب و توسعه پایدار، سال هفتم، شماره ۱، صص ۱۳-۲۲.
- [۲] ثنایی، مهدی و عبدالحسین‌زاده، محمد (۱۳۹۴). تبیین مفهوم و کاربرد شفافیت در عرصه حکمرانی و اداره امور دولتی، نخستین کنفرانس مدیریت دولتی ایران، صص ۱-۱۰.
- [۳] دوله، فاطمه، سیفاللهی، سیفاله و زنجانی، حبیب‌الله (۱۳۹۸). مطالعه زمینه‌ها و موانع شکلگیری حکمرانی خوب در ایران معاصر، فصلنامه علمی- پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر، سال سیزدهم، شماره دوم، صص ۱۲۳-۱۵۴.
- [۴] صادقی جقه، سعید (۱۳۹۷). شفافیت، نظارت و کارآمدی، فصلنامه مطالعات راهبردی؛ سال ۲۱، شماره ۴، صص ۷-۳۳.
- [۵] فرزانه، ابوتراب و رفیعی، مصطفی (۱۳۹۶). شفافیت و مکانیسم‌های ایجاد آن در حکمرانی خوب، اولین کنفرانس ملی کاربرد پژوهش‌های نوین در علوم انسانی، صص ۱-۱۰.

- [6] Herandi, Y., Nikfar, Sh., Bouzarjomehri, H. and Abdollahias, A. (2020). Evaluation of Transparency to Improve Good Governance in Pharmaceutical Regulatory Sector of Iran, Evidence Based Health Policy, Management & Economics, 4(3): 197-208.
- [7] Kobani, D. and Mba, R. (2022), Human Resources Management and Good Governance for Challenges of Insecurity in Nigeria, International Journals of Research Development, 13(1): 14-23.
- [8] Ngatikoh, S., Kumorotomo, W. and Retnandari, N. D. (2020). Transparency in Government: A Review on the Failures of Corruption Prevention in Indonesia, Advances in Economics, Business and Management Research, 122: 181-186.
- [9] Petersson, M.T. (2022). Transparency in global fisheries governance: The role of non-governmental organizations, Marine policy, 136: 1-10.
- [10] Sajid, I. (2017). The impact of Civil Society Organization on good Governance, Scientific Journal of Management and Social Sciences, 1(1): 2-10.